

ראשי פרקים

נושא	עמודים
מבוא	3-5
1. סקירת הספרות	6-17
א. החברה האזרחית ויחסיה עם המדינה והתקשורת	6-11
מאפייני החברה האזרחית	6-8
חברה אזרחית בישראל: ארגונים, רשתות וקואליציות	8-11
ב. שימושים פוליטיים במדיה החדשה	12-16
הזיקה בין מדיה חדשה לבין דמוקרטיה ואקטיביזם פוליטי	14-16
ג. אקטיביזם	17-21
אקטיביזם רשתי בעולם והשפעת המחאה על המרחב	17-19
אקטיביזם רשתי בישראל והשפעת המחאה על המרחב	20-21
2. חקר המקרה: הקואליציה לחינוך מלידה, ישראל	21-25
סיכום	26-27
ביבליוגרפיה	28-32

מבוא

כיצד השימוש באמצעי המדיה החדשים משפיע על סיכויי ארגונים אזרחיים מאורגנים (קואליציות) להוביל שינוי במרחב הציבורי? שאלה זאת מציפה מחדש את המתח בין דטרמיניזם טכנולוגי, לבין טכנולוגיה סימפטומטית ובוחנת מחדש את השאלה: מה מכריע, התהליך הטכנולוגי מעצב את הדפוסים חברתיים או שהחברה מסגלת את הטכנולוגיה לצרכיה? במענה לשאלה זאת אנתח את השינוי שחל באמצעי התקשורת ההמונים, את השינוי שחל בהתפתחות ארגוני החברה האזרחית, את הקשרים החדשים שנוצרו בין קואליציות אזרחיות לבין מדיה חדשים ובעיקר אנתח את יכולתם המשותפת להוביל שינוי במרחב הציבורי.

תקשורת ההמונים בעידן הדיגיטלי משתנה ומתרחבת האינטראקציה שלה עם החברה מכמה זוויות: ראשית, משתנה בהיקף המשתמשים באמצעי המדיה החדשים (מדיה חדשים): כמחצית מאוכלוסיית העולם (3,819 מיליארד) משתמשים באוגוסט 2017 באינטרנט מהם 3,028 מיליארד אקטיביים במדיה חברתית. קצת פחות ממחצית (3,507 מיליארד) משתמשים בפלפון חכם, מתוכם 2,789 מיליארד אקטיביים במדיה החברתית (אתר statista).

שנית, הגדרות היסוד שלה משתנות: 'קהל' הופך למרחב בו מתקיים 'אני' מרובה זהויות, חוצה גבולות משותפים של מרחבים רטוריים ומועצם. תפיסת 'הקהילה הוירטואלית' כמרחב חברתי מציאותי (ולא וירטואלי) כמציאות מדומה, כפי שנהוג היה לחשוב בעבר, בו מתקיימות אינטראקציות פנים אל פנים עם חברים בקהילה פיסית, התבססה (הכטר, 2012). כיום, תפיסת המרחב הציבורי מתרחבת: היא אינה רק התחום הפיזי או הוירטואלי (בין הספרה הביתית, לציבורית) - בו מתגבשת דעת קהל עקב החלפת דעות בין בני אדם על נושאים שונים. יעילותה איננה נמדדת רק במידת הדיון הציבורי הרציונלי, שיטתי ושקול שמתנהל בה (Habermas, 1992), אלא כוללת גם מרחב חברתי לא פורמלי, שמתקיימים בו מודעות קהילתית וחברתית ושיח חברתי (אליאסוף, 1998).

שלישית, גדל היקף הפעילים המגויסים לנושא והם בעלי נגישות לזירות הציבוריות והתקשורתיות השונות (הילגרטר ובוסק, 1988). בנוסף, למדיה החדשים, בעידן הגלובלי, השלכות חברתיות משמעותיות ביחס להעצמת הדמוקרטיה ההשתתפותית ולמעורבות הציבור האזרחי במרחב הציבורי. היא מעודדת אקטיביזם אזרחי, כפעילות פוליטית חוץ ממסדית, לנוכח שקיעת מדינת הלאום, התרחבות חוסר האמון ברשויות השלטון והתנגדות למלחמות ולגלובליזציה של ההון. הניכור הרחיק אזרחים מפעילות ממסדית (חברות במפלגות והשתתפות ברשת שסובבת את המפלגה) והפנה את המוטיבציה שלהם לתיקון עוולות והובלת שינוי חברתי בכלים חוץ ממסדיים של חברה אזרחית: עמותות ומלכ"רים, רשתות חברתיות, תקשורת אלטרנטיבית והתארגנויות אזרחיות. תפקידם של הארגונים לשינוי חברתי כמקדמי אקטיביזם, התנדבות ושיתוף הציבור בתהליכי קבלת ההחלטות החברתיות התרחב (מנוחין, 2010).

ניתן לראות שהמדיה החדשים ומרחב המידע הגלובלי, שינו את מסלולי ההשפעה המוכרים של התקשורת המסורתית וגיוון אמצעי התקשורת ההמוניים מאפשר לתקשורת בכללה להיות לעיתים תגובתית (כדי לעקוב אחר מגמות בדעת הקהל) ולעיתים פרואקטיבית (בגלל התחרות עם אמצעי המדיה החלופיים). התקשורת לעיתים מציגה מציאות (אוספת, עורכת ומדווחת מידע), לעיתים מפרשת אותה ולעיתים מעצבת את המציאות. את המרחב הציבורי החדש מתעלים הארגונים האזרחיים לאקטיביזם חברתי על

1. סקירת הספרות

א. מאפייני החברה האזרחית ויחסיה עם המדינה והתקשורת

קיים ויכוח מקצועי על הקונספט של החברה האזרחית (או הסקטור הלא רווחי - Nonprofit Sector, המגזר השלישי, מגזר העמותות והמלכ"רים, Nongovernmental Organizations NGO's) וההגדרות המוסכמות ביחס אליה מכיוון, שלטענת Anheier (2005), ההגדרות משרתות מטרות ויעדים שונים של פוליטיקאים, חוקרים ופעילים ולכל מדינה עשויים להיות יעדים אחרים. בנוסף, ניתוח ארגוני החברה האזרחית משתנה בהתאם לתשתית המשפטית, הכלכלית והחברתית של כל מדינה ובעיקר בהתייחס לאינטראקציות שיש לארגוני החברה האזרחית עם המגזר הציבורי והמגזר העסקי. למרות זאת, יש נטייה לקבל את הזווית הכלכלית כפי שהוגדרה ע"י האו"ם ב 2002 ולפי: "הסקטור הלא רווחי (כשם כולל של ארגוני החברה האזרחית) מורכב מארגונים לא שלטוניים המופרדים מהממשל, שאינם פועלים למטרות רווח או לחלוקת רווח, והם לא מחייבים" (אתר WEF). החברה האזרחית כוללת עמותות, מלכ"רים, התארגנויות אזרחיות לא רשומות, רשתות חברתיות מקוונות ותקשורת אלטרנטיבית.

היחסים בין המדינה לארגוני החברה האזרחית מורכבים. אופי היחסים בין המדינה לבין ארגוני החברה האזרחית יכול לנוע מהיעדר מדיניות ברורה, כדי לשמור על שליטה ממשלתית מוחלטת (תפיסת החברה האזרחית כאיום על הממשל), דרך 'חיבוק דוב' ובניית תלות כלכלית גבוהה המשמרת את שליטת הממשל, ועד יחסי שותפות, בהם המדינה היא התורם המרכזי לפעילות העמותה (בן אליעזר, 1999).

היחסים בין המדינה לארגוני החברה האזרחית מורכבים. תהליכי הגלובליזציה גרמו לשקיעת מדינת הלאום וכפו מעבר של כוח (Power Shift) מהמגזר הציבורי למגזר העסקי ולחברה האזרחית. מצד אחד, המדינה נזקקת לארגוני החברה האזרחית על מנת לספק שירותים לצידה או במקומה, אבל מצד שני אינה מעוניינת לוותר על כוחה. מכאן, אופי היחסים בין המדינה לבין ארגוני החברה האזרחית יכול לנוע מהיעדר מדיניות ברורה, כדי לשמור על שליטה ממשלתית מוחלטת (תפיסת החברה האזרחית כאיום על הממשל), דרך 'חיבוק דוב' ובניית תלות כלכלית גבוהה המשמרת את שליטת הממשל, ועד יחסי שותפות, בהם המדינה היא התורם המרכזי לפעילות העמותה (בן אליעזר, 1999). עם זאת, יחסי שותפות הופכים להיות הדגם הרווח בין מוסדות שלטון לבין ארגונים אזרחיים (והמגזר העסקי), מכמה סיבות: כלכלית: הכרה בצורך ב"תלת מגזריות" (או "בינתחומיות"), כתהליך של ביסוס מערכת היחסים בין השחקנים, הגברת שילוב הארגונים האזרחיים בהפעלת שירותים שהיו מתפקדה של המדינה ועידוד תהליכים התורמים להעצמה, התמקצעות, בקרה ושקיפות בחברה האזרחית כמו גם בממשלה ובמגזר העסקי (גלנור, 2003). חברתית: הבנה שהון חברתי – במובן היקף ואיכות הרשתות החברתיות הפעילות – תורם בגיבוש וייצוב הדמוקרטיה מכיוון שמסייע לממשל להשיג תוצאות חיוביות לבעיות קשות, בונה תרבות דמוקרטית המגנה על הדמוקרטיה מהשפעות שליליות (ע"י ביקורת השלטון), מחזקות סולידריות אזרחית ויוצרות נורמות חברתיות ומשפיעה על איכות השלטון (Putnam, 2000).

המדינה יכולה לעודד תמיכה בחברה האזרחית בכמה דרכים: יוזמת חקיקה חברתית, אכיפת החקיקה, מדיניות מיסוי המגדילה הוצאות חברתיות, תמיכה בארגוני חברה אזרחית (תקצוב עמותות מיכספים ייחודיים – הסכמים קואליציוניים, מימון באמצעות ועדת תמיכות במשרדי הממשלה ועוד (ניר, 2012). תמיכה יכולה לבוא לביטוי באספקת שירותים תומכים המספקים משאבי מידע, בנושאים כמו נכסים